

**UNIVERSITATEA ALEXANDRU IOAN CUZA
FACULTATEA DE ISTORIE**

**Elite și practici ale puterii în Basarabia
(1828-1853)**

TEZĂ DE DOCTORAT

- Rezumat -

**Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Gheorghe CLIVETI**

**Doctorand,
Dionisie LIBONI**

Iași
2019

Cuprins

Abrevieri.....	5
Introducere.....	6
I. Politica Ministerului Afacerilor Interne al Rusiei în anii 1830-1840.	
Proiecte reformatoare și mecanisme decizionale.....	24
I.1. Contextul general.....	24
I.2. Inițiativele ministrului Lev Perovski de modificare a raporturilor centru-periferie.....	32
I.3. Opinii ale contemporanilor despre reformele Ministerului Afacerilor Interne.....	41
II. Dilemele includerii Basarabiei în structurile administrative imperiale.....	49
II.1. Modificările sistemului de guvernare a provinciei inițiate de gubernatorul Mihail Voronțov.....	49
II.2. Birocrația locală și fenomenul relațiilor clientelare.....	64
II.3. Interimatoarele : perioade de incertitudine administrativă.....	80
III. Reformele administrației locale: între deziderate și (i)realizări.....	98
III.1.Reforma administrației locale din 1845.....	98
III.1.a. Contextul politic.....	98
III.1.b. Poziția lui Mihail Voronțov.....	100
III.1.c. Regulamentul Administrațiilor Guberniale din anul 1845.....	107
III.2. Reforma poliției.....	110
III.3. Corupția și abuzurile comise de funcționari.....	122
III.4. Inspekția oficială în provincii: teorie și practică. Inițiativele lui Ivan Liprandi	131
III.5.Misiunea lui Ivan Aksakov în Basarabia (1848).....	139

III.5.a. Controlul alterității profesionale.....	148
IV. Politica administrației regionale față de nobilime.....	156
IV.1. Relațiile dintre administrație și Adunarea Deputaților Nobilimii.....	156
IV.2. Alegerile nobiliare din Basarabia și poziția autorităților.....	174
V. Aplicarea teoriilor cameraliste și construcție culturală.....	194
V.1. Conceptele cameraliste în politica imperială: cadru teoretic.....	194
V.2. Dezvoltarea statisticii politice în Basarabia.....	203
V.3. Rolul instrucției publice în formarea funcționarilor provinciali.....	215
V.4. Portretele unor funcționari de cancelarie din Basarabia și provinciile de vest.....	219
V.4.a. Alexei Levșin.....	219
V.4.b. Serghei Șipov.....	223
V.4.c. „Birocrații-intelectuali” din periferiile de vest.....	226
V.5. Implicarea politicului în construcția discursului istoric și a identității regionale.....	228
 Concluzii.....	 244
Bibliografie.....	250

Teza cu titlul *Elite și practici ale puterii în Basarabia (1828-1853)* are ca obiectiv: cercetarea unei file mai puțin studiate din istoria Basarabiei, cea a *intermezzo*-ului dintre perioadele de autonomie și Marile Reforme, caracterizată prin apariția unor instituții locale de autoadministrare și dezvoltarea unei clase cetățenești în provincie. Subiectul presupune reconstituirea imaginii ierarhiei administrației provinciale, pornind de la instituția forței a guvernatorului general de la Odessa și finalizând cu cea a funcționarilor din județele provinciei, activitățile cărora influențau în modul cel mai direct viața comunităților locale. Lucrarea de față urmărește să evoce raportul între elitele supreme – producătoare de strategii de guvernare și politicile rezultante. În consecință, această cercetare nu reprezintă o istorie exhaustivă a diverselor elemente componente ale elitelor provinciale, ci evidențiază posibilitățile de reglementare, control și relaționare generate de acestea.

Teza încearcă să depășească limitele impuse de studiile provinciale/regionale și integrează fenomenele și procesele ce se desfășurau în Basarabia într-un context mai larg. Unul dintre fondatorii „noii istoriografii imperiale”, Andreas Kappeler, constata necesitatea impetuoasă a demersurilor regionaliste în contextul detașării de viziunea centristă, edificatoare doar din perspectiva episoadelor belicoase dintre fragmentele etnice și profesionale¹. O nouă abordare care ar putea facilita proiectarea diferită a substanței proiectelor administrative de la periferii ar constitui dezvoltarea unei comparații între politicile aplicate pe teritoriul provinciilor.

Evenimentele prezentate în teză fac referire la perioada anilor 1828-1853, delimitată de două conflicte majore în sud-estul Europei : debutul războiului ruso-otoman din 1828-1829 și cel al Războiului Crimeii (1853-1856). Pentru populația regiunii Basarabia conflictele au însemnat un efort masiv de mobilizare pentru întreținerea armatei ruse, iar pentru centrul imperial - un motiv de a forța schimbări ale statutului administrativ. În acest sens, istoria administrației este marcată de două acte fundamentale: „Regulamentul administrării regiunii” din 29 februarie 1828 și „Statutul General al Administrațiilor Guberniale”, ambele aplicate în provincie începând cu 22 martie 1854. Exact la debutul anului 1854 se retrăgea din viața politică și „arhitectul” politicii imperiale din Basarabia – guvernatorul general Mihail Voronțov, secondat la scurt timp și de discipolul său –

---

¹Andreas Kappeler, „*Rossia – mnogonaționalnaia imperia*”: vosemi let spustia posle publikații knighi, în „Ab Imperio”, nr. 1, 2000, p. 21.

Pavel Fedorov. Evenimentele simbolice sus-menționate indică faptul că, pe plan administrativ, interstițiul cu o durată de un pătrar de veac constituie o etapă distinctă în istoria Basarabiei.

Evoluția sistemului politic din Rusia a fost dictată de un mobil fundamental: menținerea pe cât de posibil intactă a structurii edificate în secolele anterioare și a ansamblului organizării societății. Se presupunea că doar cursul istoriei ar fi facilitat un salt calitativ spre progres, autorităților revenindu-le obligația de a dicta viteza schimbărilor. Rusia a parcurs tranziția temporară de la fază activă de expansiune spre o izolare moderată, dar cu păstrarea libertății de imixtiune în regiune². Situația creată le-a permis oficialităților să găsească echilibrul dintre stagnare și reformă, evident în limitele propriei imaginații politice și ale interesului corporativ.

Imperiul Rus a fost antrenat în această perioadă într-un proces rapid de birocratizare a structurii puterii, caracterizat prin dezvoltarea clasei profesioniste de administratori ai domeniilor de referință ale vieții sociale, politice, culturale. Apariția germenilor educației tehnice și profesionale la scara unui grup extrem de restrâns din compoziția societății a avut meritul de a atrage pe unii exponenți ai elitelor să se consacre serviciului în instituțiile civile ale statului în detrimentul armatei sau al administrării domeniilor latifundiare. Aceasta a produs o imixtiune mai substanțială a guvernării în viața cotidiană a locuitorilor, un control mai riguros al circulației persoanelor și al bunurilor materiale, unificarea măsurilor punitive îndreptate contra delictelor. Pe de altă parte, clasa birocratică în dezvoltare a început să își schimbe optica asupra populației. În această perioadă, statul a încercat să opereze cu categorii, analize rudimentare ale unor realități politice, sociale, economice în perspectiva descrierii stării în care se afla populația într-un anumit cadru de referință temporal sau spațial și, implicit, să elaboreze politici articulate în acest sens. Un șir de instituții, precum Ministerul de Interne sau cel al Proprietăților de Stat au avut proiecte ambițioase de creare a ierarhiei rigide, omniprezente. Însă, majoritatea dintre acestea s-au lovit de existența unei realități dure a disparității sociale, politice, economice profunde, dar și de manifestarea discrepanțelor între regiuni.

Basarabia dintre anii 1828 și 1853 a reprezentat un spațiu de experimente pentru câteva tipuri de politici ale Petersburgului în raport cu o provincie nou-încorporată: una „idealistă” pan-imperială, prin care provincia era văzută drept un teren de expansiune spre Balcani și inclusă în proiectul de căutare a oportunităților, dar și pentru două strategii interne: birocratizare și rusificare.

---

²Andrei Zorin, *Kormia dvuglavogo orla. Literatura I gosudarstvennaia ideologia v Rossii v psolednei treti XVIII-pervoii treti XIX veka*, Moskva, NLO, p. 340.

Aceste politici au fost consecințe directe ale tendințelor de centralizare și naționalizare din perioada domniei lui Nicolae I. Din nefericire pentru destinul provinciei, strategia de centralizare a însemnat anularea privilegiilor pentru populația locală și a elementelor de guvernare specifice Țării Moldovei anterioare anului 1812. Politicile promovate pe parcursul deceniilor au impus repartitia populației pe criterii etnolingvistice, moștenite de RSSM și Republica Moldova actuală. De altfel, spațiul inter-riveran a fost marcat de fracturi identitare, care au debutat în perioada acestui interstițiu. Statul a căutat să reglementeze în formă codificată sfera lingvistică, iar momentul de debut poate fi considerat articolul 62 al Regulamentului din 1828. Acesta a marcat începutul dominării limbii ruse în circuitul administrativ al zonei, situație ce se va accentua în perioada existenței RSSM.

Pentru validarea rezultatelor cercetării istorice au fost utilizate câteva metode de tip deductiv și analogic. Legarea unor surse extrem de diferite presupune un exercițiu de selectare riguroasă a ipotezelor de lucru. În unele cazuri, sursele utilizate erau contradictorii, ceea ce presupunea și un proces de verificare prealabilă. În vederea cercetării, s-a încercat în limitele posibilului să fie alese premisele cele mai relevante pentru obținerea concluziilor. Diversitatea de surse primare și secundare ne-a impus să sintetizăm informațiile, însă în același timp am apelat la mai multe detalii pe anumite subiecte punctuale atunci când contextul evenimentelor nu era bine conturat pentru cititor.

Am recurs și la metoda comparativă antitetică și analogică, ținând cont de specificul tezei. În vastitatea imperiului său, Rusia a experimentat câteva tipuri de politici în fiecare dintre periferiile occidentale de frontieră. În fiecare dintre acestea au existat atât linii directoare comune, cât și diferențe perceptibile mai ales la nivelul protagoniștilor politici locali. Până și în interiorul regiunii Basarabia au existat anumite diferențe între județele nordice și cele sudice.

Metoda statistică a fost utilă pentru ilustrarea unor realități politice ce au existat în Basarabia de după 1828: caracterul limitat al reformelor din poliția politică, schimbările de ordin profesional, etnic și social la nivelul funcționării și nobilimii, diversificarea tipurilor de instituții moderne. Metoda genealogică a fost ilustrativă în cazuri selecte, atunci când alte deducții logice nu erau suficiente, cum a fost cazul alegerii lui Pavel Fedorov în dauna unui alt funcționar cu o reputație mai solidă.

Lucrarea a fost divizată în cinci capitole. Pentru problematizarea unor anumite chestiuni punctuale am împărțit fiecare dintre diviziuni în subcapitole. Primul capitol are rolul de a ne iniția

în cunoașterea contextului general al vieții politice din imperiu și conturează importanța decisivă a Ministerului Afacerilor Interne în formularea politicilor locale. Miniștrii Dmitrii Bludov și Lev Perovski au fost inspirați de inițiativele anterioare ale lui Pavel Kiselev. Principalul mobil al schimbărilor la nivel de ministere era reprezentat de apariția grupului birocraților „luminați”, evocați în istoriografie de William Bruce Lincoln în monografia „In the Vanguard of Reform: Russia's Enlightened Bureaucrats, 1825-1861”. Ministrul de Interne, Lev Perovski, a căutat să extindă aria de selecție a tinerilor oficiali, să promoveze absolvenții de perspectivă și să delege responsabilități notabile la cadrele inferioare pe scara ierarhică. În același timp, miniștrii au avut tendința de a impune dominația personală prin intermediul cancelariilor speciale, care au devenit nuclee legislative. În cadrul cancelariilor speciale au fost elaborate reglementările instituțiilor provinciale din cuprinsul imperiului, inclusiv și Basarabia.

Capitolul al doilea prezintă particularitățile transformării sistemului provincial de guvernare al Basarabiei începând cu anii premergătorii adoptării Regulamentului din anul 1828. Procesul care a dus într-un final la retrogradarea accentuată a statutului provinciei a fost caracterizat prin câteva elemente. Primul fenomen a însemnat tranziția de la sistemul indirect la cel direct de guvernare, presupunând erodarea rolului boierimii românești în administrație. Al doilea fenomen a fost reprezentat de includerea provinciei într-o macrostructură regională – Novorosia, ce a inclus tot spațiul circumponic. În consecință, Basarabia a fost privită ca un spațiu de colonizare unde urma să fie imitat modelul aplicat în secolul XVIII în stepile din Kherson și Taurida și implicit, a trecut printr-un proces de „orientalizare” simbolică și culturală. Deși guvernatorul Voronțov a fost promotor activ al acestei clasificări a regiunii, totuși acesta a căutat să aplice și unele politici promovate de Ivan Paskievici în Regatul Poloniei, mai ales în domeniul construcției unor drumuri militare, funcționării cordonului sanitar și organizării poliției. O mare parte a capitolului este consacrat sistemului de relații de patronaj, accentuată de guvernarea itinerantă a provinciei. Fiind lipsită de prezența personală a guvernatorului general, provincia a fost administrată în mod practic de viceguvernatori, funcționari de cancelarie, demnitari proveniți din armată.

Următoarea secțiune a tezei propune cititorului o perspectivă a ambiguității sistemului politic din Basarabia, a diferenței dintre teoria și practica politică. Competențele administrațiilor provinciale nu erau bine delimitate, existând numeroase și diverse conflicte de interese între reprezentanți. Necesitatea unui nou regulament era simțită tot mai pertinent. La nivelul guvernatorilor exista o polemică dintre susținătorii sistemelor colegial și ministerial. Guvernatorul

Mihail Voronțov a fost susținător al primului sistem, iar ministrul Lev Perovski - al celui de-al doilea. „Regulamentul administrațiilor guberniale” a fost adoptat în anul 1845, dar nu în forma dorită de ministrul afacerilor interne. Inconsecvențele reglementărilor legislative nu au permis edificarea unei arhitecturi politice unice. Poliția, care era omniprezentă în viața comunităților, rămânea a fi neatinsă de orice control din partea instituțiilor supreme. În Basarabia, poliția era într-o măsură restrânsă subordonată legii și mai mult controlată de familii influente în baza unor cutume. În consecință, dezbaterile de la Petersburg despre posibilitatea de a se opta pentru un anumit model de organizare a poliției din Europa occidentală: fie francez, englez sau prusac era extrem de departe de realitățile cotidiene din regiuni. Fiind impus de ministrul Lev Perovski, guvernatorul Pavel Fedorov și-a focalizat atenția pe controlul polițmaștrilor. Însă, problemele cele mai grave rămăneau a fi corupția și abuzurile de putere, fenomen ce n-au putut fi combătute. Funcționari militari de cancelarie au utilizat rețelele de patronaj al guvernatorului general pentru obținerea unor beneficii personale.

Capitolul patru dezvoltă detalii despre relațiile deloc simple dintre autoritățile provinciale și nobilimea basarabeană. În periferiile occidentale autoritățile imperiale au folosit tactica „manipulării sociale” a clasei privilegiate prin birocratizarea excesivă a procesului de recunoaștere a nobleței aristocrației indigene. Înnobilările din primul deceniu de după anexare au fost contestate în mare parte, iar statul a decis înființarea unor instituții de control, activate după suprimarea primei revolte poloneze din noiembrie 1830. În Basarabia au fost create Comisia de verificare și control a deciziilor Adunării Nobiliare, cancelaria specială provizorie din subordinea Consiliului regional. În perioada anilor 1828-1834 se atestă o creștere vertiginoasă a numărului de nobili proveniți din Regatul Poloniei, guberniile interne sau chiar din provinciile Imperiului Habsburgic. Aceste procese declanșează o divizare a clasei nobiliare în două facțiuni: „aristocrația veche” și cea „nouă”. Rivalitățile dintre taberele opozante și-au găsit reflectare în timpul alegerilor nobiliare din anii 1837, 1840-1841, atunci când autoritățile regionale au intervenit deschis, arbitrând disensiunile în concordanță cu interesele proprii.

Ultima secțiune a tezei îi prezintă cititorului modul în care teoriile cameralismului au fost înțelese de diriguitorii sistemului imperial rusesc și implantate la nivelul central și regional. Deși a fost un proces specific și în mare parte diferit de modelele vest-europene, acestea au catalizat procesul de reformare a sistemului, fiind și partea cea mai spectaculoasă într-un sistem dominat de valori conservatoare sau chiar retrograde. Apariția pe acest fundal a unor „reformatori luminați” a

permis inițierea unei dinamizări a formelor de autoguvernare locală: „imaginație” legislativă, dezbateri civice, dezbateri de organizare. Măsurile propuse de ramura evoluată a administrației au reprezentat factori de progres, dar n-au transformat radical bazele sistemului inert, care a continuat să fie dominat de persoane cu viziuni vicioase. În deceniul 5 reformele s-au canalizat pe două direcții: dezvoltarea sistemului educațional specializat pentru viitorii birocrați și a statisticii politice pentru cerințele catalogării realităților diverse din imperiu. Pentru realizarea primului obiectiv autoritățile au creat școli speciale pentru funcționarii de cancelarii și pensioane adiacente gimnaziilor, iar pentru al doilea – comitete de statistică. Ambele inițiative n-au avut efectele de amploare la care se așteptau inițiatorii. Stimularea științei statisticii presupunea și finanțarea privilegiată a unor funcționari-intelectuali și erudiți pentru „imaginarea” unor istorii și identități provinciale distincte.

BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare

1. Izvoare inedite

a. Rossiiskii Gosudarstvennâi Istoriceskii Arhiv, Sankt-Petersburg

Fonduri personale:

- Fond 1018 *Pisima kniazia Ivana Paskevicia*, inv. 7, dos. 28, 341;
- Fond 1021 *Pisima ministra vnutrennih del Lva Perovskogo*, inv. 2, dos. 10, 43;

Fonduri de documente provenind de la instituții guvernamentale:

- Fond 1261 *Otcioť 2-go Otdelenia Ego Imperskogo Velicestva*, inv. 1, dos. 156;
- Fond 1282 *Kanțeliariia Ministra Vnutrennih Del*, inv. 3, dos. 8, 65, 733;
- Fond 1287 *Hoziaistvennâi Departament MVD*, inv. 3, dos. 738;
- Fond 1290 *Ţentralinâi statisticeskii komitet MVD*, inv. 1, dos. 131, 135, 141 inv. 3, dos. 157;
- Fond 1473 *Sekretnâi komitet po delam raskola*, inv. 1, dos. 69.

b. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Chișinău

- Fond 2 *Cancelaria guvernatorului Basarabiei* , inv.1 , dos. 1312, 4067; inv. 2, dos. 102, 103, 107,109,116;
- Fond 89 *Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia*, inv. 1, dos. 8.

c. Naționalnâi Istoriceskii Arhiv Belarusi, Minsk

- Fond 295 *Kanțeliariia Minskogo gubernatora*, inv.1, dos. 863b, 803, 854, 1016, 1077, 1123, 1176, 1228;
- Fond 320 *Kanțeliariia Minskogo gubernskogo predvoditelia dvorianstva* , inv. 1, dos. 256, 270, 273;
- Fond 2001 *Kanțeliariia Moghilevskogo grajdanskogo gubernatora*, inv. 1, dos. 20;
- Fond 3013 *Kniazia Paskevici-Erivanskie*, inv. 1, dos. 135.

d. Arhivele Naționale ale României, filiala Iași

- Fond *Paul Gore*, pachet I, dos. 9/1824, 32/1830;
- Fond *Administrația rusească în Moldova*, pachet tr. 83, op. I-92, dos. 883\1831.

Manuscris(e)

- Nakko, Alexei, *Bessarabskaia oblastu: so vremen prisoedinenia eia k Rossii po Bucharestskomu miru 1812-go goda: v istoriceskom, ekonomiceskom i statisticeskom otnosheniiah*, manuscris în colecțiile Bibliotecii Universității Naționale „I. I. Mecinikov”, Kișinev, 1879.

2. Izvoare editate

2.a. Colecții și volume de documente

**Polnoe sobranie socinenii kniazia P. A. Viazemskogo*, colecția editată de S. D. Șeremetev, vol. IX (1812 – 1852 gg.), Sankt-Petersburg, Tipografia M. M. Stasiulevicia, 1884.

**Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obșestva*, vol. 73, 98, Sankt-Petersburg, Tipografia I.N. Skorohodova, 1892, 1896.

Butenev, P. (ed.), *Arhiv kniazia Voronțova*, vol. XVII, *Pisima grafa S.R. Voronțova k sânu ego grafu M.S. Voronțovu*, Moskva, Universitetskaia Tipografia, 1880; vol. XXIII, *Bumaghi grafa S.R. Voronțova*, Moskva, Universitetskaia Tipografia, 1882; vol. XXXV, *Pisima grafa A.H. Benckendorva i S.N. Marina*, Moskva, Universitetskaia Tipografia, 1889, vol. XXXVI, *Bumaghi Ermolova i drughi liț*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1890, vol. al XXXVII, *Bumaghi feldmarșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1891; vol. XXXVIII, *Bumaghi feldmarșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1892, vol. XXXIX, *Bumaghi feldmarșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1893.

Dubrovin, N. (ed.), *Sbornik istoriceskih materialov, izvlecennâh iz Arhiva Sobstvennoi Ego Imperatorskogo Velicestva Kanțelarii*, t. 11, Sankt-Petersburg, 1902.

Felea, Alina, Teodor Candu, Tudor Ciobanu, Eugen Cernenchi, Adrian Dolghi (eds.), *Instituțiile administrative locale în Basarabia (1812-1838): Documente și materiale*, Chișinău, Editura Pontos, 2011.

Kelsiev, V. I., *Sbornik pravitelstvennâh svedenii o raskolnikah*, vol. II, London, Trübner and Co, Paternoster Now, 1861.

Poștarencu, Dinu, *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1918)*, Chișinău, Editura Cartier, 2006.

Raevski, P.M. (ed.), *Arhiv Raevskih*, t. II, Sankt-Petersburg, Tipografiia M.A. Alexandrova, 1909.

Sidorova, M.V., E. Șcerbakova (eds.), *Rossiia pod nadzorom. Otceî III otdeleniia (1827-1869)*, Moskva, Rossiiskii Fond Kulturî, 2006.

Sobrievski, A. S. (coord.), *Sbornik svedenii o Severnom Kavkaze*, vol. I, Stavropol, Tipografia naslednikov Berk, 1906.

Storojenko, A.V. (ed.), *Storojenki. Familniy Arkhiv*, t. 1-3, Kiev, Tipografiia G.L. Franțkevicia i K, 1902-1907.

Șcerbatov, A. (ed.), *Gheneral - feldmarșal Kniazi Paskevici. Ego jizni i deiatelnosti*, t. V, *Prilojenia, 1832-1847*, Sankt-Petersburg, 1896.

Vtoroe otdeleniie Sobstvennoi Ego Imperatorskogo Velicestva Kanțeliarii, *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi Imperii s 1649 goda*, Seria I (1649-1825), t. XXXVIII (1822-1823), Sankt-Petersburg, Tipografiia II-go otdeleniia Sobstvennoi ego Imperatorskago Velicestva Kanțeliarii, 1830, S. II (1825-1861), t. III (1828), X (1835), XI (1836), XII (1837), XIV (1839), XVIII (1843), XIX (1844), XX (1845), XXI (1846), XXVII (1852), XXIX (1854).

Idem, *Svod Zakonov Rossiiskoi Imperii*, vol. 2, Sankt-Petersburg, Tipografiia Vtorogo Otdeleniia Sobstvennoi Ego Kanțeliarii, 1857.

Zabloțki-Desiatovski, A.P., *Graf P.D. Kiselev i ego vremia. Materiali dlia istorii imperatorov Alexandra I, Nikolaia I i Alexandra II*, vol. II, Sankt-Petersburg, Tipografiia M.M. Stasiulevicia, 1882.

2.b. Jurnale, memorii, amintiri, corespondență

**Iz „Zapisok” barona (vposledstvii grafa) M.A. Korfa –Glava XIII: 1845*, în „Russkaia Starina”, XXXI, vol. 101, nr. 1, 1900, p. 25-56.

**Pisima kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova k Alekseiu Petroviciu Ermolovu*, în „Russkii Arkhiv”, nr. 2, 1900, p. 297-335.

**Pisma svetlejšago kniazia Mihaila Semenovicia Voronţova*, în „Russkii Arhiv”, t. IV, nr. 12, 1876, p. 362-371.

Aksakov, Ivan, *Pisima k rodnâm. 1844-1849*, volum îngrijit de T.F. Pirojkova, Moskva, Nauka, 1988.

Idem, *Scrisori din Basarabia*, vol. editat de Leonte Ivanov, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.

Avaliani, S.L. (ed.), *Iz arhiva K. E. Andrievskogo. Zapiski E.S Andrievskogo*, t. II, Odessa, Tipografiia Aţionernogo Iujno-Russkogo Peciatnogo Dela, 1914.

Benckendorv, A. H., *Vospominaniia. 1802-1837*, volum editat de M. V. Sidorova, A. A. Litvina, Moskva, Rossiiskii Fond Kuliturî, 2012.

Berge, A. (ed.), *Zapiska kn. Paskevicia o polskoi smute v 1846 g.*, în „Russkaia starina”, XLVIII (1885), nr. 11, p. 389-411.

Brailko, N. I., *Iz vospominanii i rasskazov*, în „Russkii Arhiv”, t. II, nr. 6, 1897, p. 289-316.

Fadeev, A.M., *Vospominaniia. 1790-1867 gg.*, t. I, Odessa, Tipografiia Iujno-Russkogo Obşestva Peciatnogo Dela, 1897.

Fişer, K. I., *Zapiski senatora*, Moskva, Zaharov, 2008.

Golovnin, A. V., *Zapiski dlia nemnogih*, vol. editat de B. D. Galperin, Sankt-Petersburg, Nestor-Istoria, 2004.

Korf, M. A., *Dnevnikii 1838 i 1839 gg.*, Moskva, Izdatelskii dom „Rubeji XXI”, 2010.

Idem, *Zapiski*, Moskva, Zaharov, 2003.

Lebedev, K. N., *Iz zapisok senatora Lebedeva. 1846-1849*, în „Russkaia starina”, t. III, nr. 10, 1910, p. 53-107.

Menikov, P. K., *Zapiski Petra Kononovicia Menikova*, t. II, *Dnevnik P.K. Menikova*, Sankt-Petersburg, f.e., 1898.

Idem, *Vospominania o kniaze Varşavskom Grafe Paskevice Erivanskom*, în „Russkaia starina”, LXXXIX (1897), nr. 2, p. 210-240.

Murzakevici, N. N., *Zapiski N.N. Murzakevicia , 1806 – 1883 gg.*, *Biograficeskii ocerk i primecianiiia sostavlennâe kn. V.D. Dabija*, în „Russkaia Starina”, vol. LVI, nr. 11, 1887.

Nadejdin, N. I., „Progulka po Bessarabii”, în *Odesskii alimanah na 1840 god*, Odessa, 1839, p. 308-457.

Nikitenko, A. V., *Zapiski i dnevnik (1826-1877)*, vol. I, Sankt-Petersburg, Tipografia A. S. Suvorina, 1893.

Ogareva-Tucikova, N. A., *Vospominaniia. 1848-1870*, Moskva, Izdanie M. i S. Sabașnikova, 1903.

Panaev, V.I., *Vospominaniia*, în „Vestnik Evropi”, II (1867), t. IV, nr. 1, p. 72-121.

Perovski, L. A., *Zapiska ob osvobođenii krestian v Rossii*, în P. Bartenev (ed.), *Deviadnațatii vek. Istoriceskii sbornik*, vol. 2, 1872, Moskva, Tipografia F. Ioganson, p. 185-189.

Idem, *O neobhodimosti vvesti vo vseh guberniiah i oblastiah imperii russkie organiceskie zakoni* în *CHOIDR*, XXVII, 1865, vol. 3, p. 153-175.

Pirojkova, T.F., O.L. Fetisenko, V.I. Șvedova (eds.), *Perepiska I.S. Aksakova i I.F. Samarina (1848-1876)*, Sankt-Petersburg, Izdatelistvo Pușkinskii Dom, 2016.

**Polnoe sobranie socinenii A.S. Homiakova*, t. VIII, *Pisima*, Moskva, Universitetskaia Tipografia, 1900.

Samarin, D. (ed.), *Sobraniia socinenii I. F. Samarina*, t. VII, Moskva, Tipografia A.I. Mamontova i K, 1889.

Smirnova-Rosset, A.O., *Dnevnik. Vospominaniia*, ediție îngrijită de S.V. Jitomirskaia, Moskva, Nauka, 1989.

Speranski, M. M., *Plan gosudarstvennogo preobrazovaniia grafa M.M. Speranskogo*, Moskva, Gosudarstvennaia istoriceskaia biblioteka, 2004.

Șumacher, A. D., *Pozdnâe vospominania o davno minuvșih vremenah*, în „Vestnik Evropi”, 1899, t. 2, nr. 3, p. 89-128.

Tolstoi, V., *Kniazii Mihail Semionovici Voronțov*, în „Russkii Arhiv”, nr. 11, 1877, p. 305-322.

Vighel, F.F., *Zapiski Filipa Filipovicia Vighelia*, în *Vospominaniia*, p. 6, Moskva, Universitetskaia Tipografia, 1892.

Idem, *Zapiski*, t. 1, 6, 7, Moskva, Zaharov, 2003.

2.c. Presă

„Albina românească”, Iași, 1835

„Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del”, Sankt-Petersburg, 1841-1854

„Novorossiiskii kalendari, izdavaemmîi ot Rișelievskogo lițeia”, Odessa, 1841-1854

„Severnaia Pcela”, Sankt-Petersburg, 1847.

B. Instrumente de lucru

Artamonov, I. (ed.), *Russkii biograficeskii slovari*, t. 23, Sankt-Petersburg, Imperatorskoe Istoriceskoe Obşcestvo, 1911.

Balan, Parascovia, Vera Balan, Nelly Krasovski, Nadejda Şapoval (coord.), *Îndrumător al Arhivei Naţionale a Republicii Moldova (partea I, până la anul 1917)*, ediţia II, Chişinău, 2004.

Bartenev, I., *Rospisi 40 knigam Arhiva Kniazia Voronţova s azbucinîm ukazatelem licinîh imion*, Moskva, Universitetskaia Tipografia, 1897.

Brokhauz, F., I.Efron, *Enţiklpediceskii slovari*, t. XX (40), Sankt-Petersburg, 1897.

Manikov, A. (coord.), *Rossiiskoe zakoodatelstvo X-XX vv.: v 9 tomah*, t. 4, *Zakonodatelstvo perioda stanovlenia absolutisma*, Iuridiceskaia literatura, Moskva, 1986.

Tomuleţ, Valentin, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituţii, regulamente, termeni)*, ediţia a 2-a, Chişinău, Lexon-Prim, 2014.

C. Surse electronice

**FEB:Puşkin. Dva cernovâh pisima*, disponibil la adresa : <http://feb-web.ru/feb/pushkin/texts/selected/rup/rup-1792.htm>, accesat la 17 decembrie 2017.

**Obşcii gherbovnic dvorianskih rodov Rossiiskoi Imperii*, disponibil la adresa : <https://gerbovnik.ru/arms/3296.html/>, consultat la 4 octombrie 2017.

Slobozianu, Mihail, *P.I. Fiodorov, guvernator militar al Basarabiei*, disponibil la adresa : <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2017/02/27/p-i-fiodorov-guvernator-militar-al-basarabiei/>, consultat la 16 noiembrie 2017.

Tarnakin, Vladimir, Zinaida Matei, *Bessarabskii voennai gubernator Pavel Ivanovici Fedorov 1834-1854 gg.*, disponibil la adresa : <https://www.slideshare.net/CIDChisinau/1834-1854-67782982>, p. 22-24, consultat la 16 noiembrie 2017.

D. Lucrări generale

**Obrazţovaia tiurima v Londone*, în „Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del”, I (1843), p. 172-174.

**Opât statisticeskogo raspredeleniia gubernii i oblasti imperii*, în „Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del”, nr. 8, 1847, p. 285-291.

**Pisima kniazia M. S. Voronţova k N.N. Murzakeviciu*, în „Russkii Arhiv”, nr. 12, 1876, p. 362-363.

**Sravnenie poliţeiskogo ustroistva v Parije i v Londone*, în „Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del”, XVI (1845), p. 9, nr. 1, 1845, p. 161-166.

Adrianov, S.A. (ed.), *Ministerstvo Vnutrennih Del. Istoriceskii ocerk, 1802-1902*, t.1, Sankt-Petersburg, Tipografiia MVD, 1902.

Alekseev, V. P., *Iacov Aleksandrovich Soloviev*, în A.K. Djivelegov, S.P. Melgunov, V.I. Piceta (eds.), *Velikaia Reforma: Russkoe obşestvo i krestianskii vopros v proşlom i nastoiaşem*, vol. V, Moskva, Tipografiia T-va I.D. Sâtina, 1911, p. 56-61.

Arseniev, Konstantin, *Statisticeskie ocerki Rossii*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Imperatorskoi Akademii Nauk, 1848.

Aslambegov, Avrami, *Admiral Alexei Samuilovici Greig*, Sankt-Petersburg, f.e., 1873.

Baberowski, Yorg, *Doverie cerez prisutsvie. Domodernâe praktiki vlasti v pozdnei Rossiiskoi Imperii*, în „AbImperio”, nr. 3, 2008, p. 71-95.

Bacinska, A., *Diialnisti general-maiora Ivana Gangardta na choli Dunaiskogo kozatskigo viiska*, în „Inteligentsiia i vlada”, nr. XVI, 2009, p. 178-184.

Balibar, Etienne, *Europe as Borderland*, în „Environment and Planning D: Society and Space”, vol. 27, 2009, p. 190-215.

Beauvois, Daniel, *Gordiev uzet Rossiiskoi Imperii: Vlasti, şliahta i narod na Pravoberejnoi Ukraine (1793-1914)*, traducere din limba franceză de Maria Krisan, Moskva, Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2011.

Becker, Seymour, *Nobility and Privilege in Late Imperial Russia*, Northern Illinois University Press, Dekalb, Illinois, 1985.

Bitis, Alexander, *The Russian Army and the Eastern Question, 1821-1834*, teză de doctorat, London School of Economics and Political Science, London, 2000.

Blinov, I., *Gubernatori: Istoriko – iuridiceskii ocerk*, Sankt-Petersburg, Tipo-Litografiia K. L. Tsentkovskogo, 1905.

Boldur, Alexandru, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studiu*, Chișinău, 1929.

Bradley, Joseph, *Subjects into Citizens: Societies, Civil Society, and Autocracy in Tsarist Russia*, în „The American Historical Review”, vol. 107, nr. 4, 2002, p. 1094-1123.

Cazacu, Matei, *Familles de la noblesse roumaine au service de la Russie, XVe – XIXe siècles*, în „Cahiers du monde russe et soviétique”, vol. 34, nr. 1-2, p. 211-226.

Cazacu, Petre, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Iași, 1932.

Ciobanu, Ștefan, *Arhiva unei familii boierești din Basarabia din prima jumătate a veacului al XIX-lea*, în „Universul”, București, nr. 97 din 10 aprilie 1933, p. 1.

Confino, Michael, *Russia Before the ``Radiant`` Future. Essays in Modern History, Culture and Society*, New York-Oxford, Berghahn Books, 2011.

Cornea, Sergiu, *Organizarea administrativă a Basarabiei (1812-1917)*, Cahul, Universitatea de Stat din Cahul, 2003.

Cross, A. G., *An Anglo – Russian Medley: Semen Vorontsov’s Other Son, Charles Cameron’s Daughter, Grand Duke Alexander Pavlovich’s English Playmate, and Not Forgetting His English Nurse: In Memory of Gleb Struve*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 70, nr. 4, 1992, p. 708 – 721.

Cușco, Andrei, *Între „orientalism” și obiectivitate: etnografia rusă și Basarabia în a doua jumătate a secolului XIX*, în „PLURAL. Istorie. Cultură. Societate”, vol. 1, nr. 1-2, Chișinău, 2013, p. 104-119.

Idem, Oleg Grom, Flavius Solomon, *Discourses of Empire and Nation in Early Twentieth-Century Bessarabia: Russian-Romanian Symbolic Competition and the 1912 Anniversary*, în „AbImperio”, nr. 4, 2015, p. 91-129.

Dabija, V.D. (ed.), *Nikolai Nikiforovici Murzakevici. Avtobiografia*, Sankt-Petersburg, Tipografia V.S. Balașeva, 1889.

Danilov, Maria, *Presă și cenzură în Basarabia. Documentar secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea (Din dosarele secrete ale arhivelor guberniale din Chișinău)*, Chișinău, Editura Pontos, 2012.

Daragan, M., *Voенно-statisticeskoe obozrenie Rossiiskoi Imperii. Bessarabskaia Oblasti*, vol. XI, nr. 3, Sankt-Petersburg, 1849.

Darrow, David W., *The Politics of Numbers: Zemstvo Land Assessment and the Conceptualization of Russia's Rural Economy*, în „The Russian Review”, 59 (2000), nr. 1, p. 52-75.

Degtiarev, S., *Bessarabia v sostave Rossiiskoi Imperii v pervoi polovine XIX v.: po materialam Polnogo Sobrania Zakonov Rossiiskoi Imperii*, în „Rusin”, nr. 1(39), 2015, p. 166-181.

Idem, *Unificația biurokraticeskih sistem Bessarabii i Malorossii v period ih integratii v sostav Rossiiskoi Imperii v konțe XVIII - pervoi treti XIX vv.*, în „Rusin”, nr. 1 (35), 2014, p. 91-104.

Desrosières, Alain, *The Politics of Large Numbers. A History of Statistical Reasoning*, trad. din limba franceză de Camille Naish, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1998.

Dickinson, Sara, *Russia's First "Orient": Characterizing the Crimea in 1787*, în *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Vol. 3, Nr. 1, 2012, p. 3-25.

Ditiatin, I.I., *K istorii „Jalovannâh gramot” dvorianstvu i gorodam 1785 goda*, în „Russkaia mâsli”, nr. 6, 1885, p. 13-50.

Dolgih, E. V., *K probleme mentaliteta rossiiskoi administrativnoi elitî pervoi polovinî XIX veka: M. A. Korf, D. N. Bludov*, Moskva, Indrik, 2006.

Dubrovskii, Petr P., *Opisanie Varșkavî i eia okrestnostei s dopolneniem opisaniia Censtohovî*, Varșava, Tipografiia I. Kacianovskogo, 1850.

Eidelman, N. I., *Gde i cto Liprandi?*, în Idem, *Iz potaennoi istorii Rossii 18-go – 19-go vv.*, Moskva, Vâșșaia Schkola, 1993, p. 429-464.

Eisenstadt, S.N., L. Roniger, *Patrons, clients and friends. Interpersonal relations and the structure of trust in society*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 1984.

Elias, Norbert, *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*, traducere de Edmund Jephcott, Hoboken, Blackwell Publishing, 2000.

Emilciuc, Andrei, *Rohul portului Odesa în sistemul comerțului cu cereale (1794-1833)*, teză de doctor susținută la Universitatea de Stat din Moldova, coordonator științific Valentin Tomuleț, Chișinău, 2011.

Eroșkin, N., *Istoria gosudarstvennâh ucrejdenii dorevoluționoi Rossii*, ediția 3, Moskva, Vâșșaia Șkola, 1983.

Ferretti, Paola, *Russian Advocate of Peace: Vasilii Malinovskii (1765-1814)*, Dordrecht, Springer Science-Business Media, 1998.

Filipenko, Artiom, *Piotr Kunički*, în „Cias Pik”, nr. 49 (399), 7 decembrie 2008, p. 1-3.

Flynn, James T., *Uvarov and the ``Western Provinces``: A Study of Russia's Polish Problem*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 64, nr. 2, 1986, p. 212-236.

Foster, George M., *The Dyadic Contract: A Model for the Social Structure of a Mexican Peasant Village*, în „American Anthropologist”, vol. 63, nr. 6, 1961, p. 1173-1192.

Foucault, Michel, *Governmentality*, în Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller (eds.), *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*, Chicago, The University Chicago Press, 1991, p. 87-104.

Frevert, Ute, *La politique de sentiments au XIXe siècle*, în „Revue d'histoire du XIXe siècle”, nr. 46, 2013/1, p. 51-72.

Ghervas, Stella, *Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*, ediția I, traducere din limba franceză de Gabriela și Alexandru Șiclovan, Chișinău, Cartier, 2014.

Giers, A. K., *Gorod Râbinsk*, în „Jurnal Ministersta Vnutrennih Del”, nr. 1, 1843, p. 75-114.

Glagolev, A., *Materialî dlia Statistiki Rossiiskoi Imperii, izdavaemâe, s Vâsocioișego soizvolenia, pri Statisticeskom Otdelenii Soveta M.V.D.*, în „Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del”, p. XLIII, nr. 3, 1842, p. 190-290.

Gorizontov, L. , *Slujiti ili neslujiti imperii? Poliiaki v Rossii XIX v.*, în Stefan Grzybowski, Viktor Khoriev, M. Volos (coord.), *Russko-polskie iazâkovâe, literaturnâe i kulturnâe kontaktî*, Moskva, Kvardriga, 2011, p. 297-307.

Idem, *Paradoksî imperskoi politiki: poliaki v Rossii i russkie v Polșe*, Moskva, Indrik, 1999.

Idem, *Vâbor nositeliia «russkogo naciala» v polskoi politike Rossiiskoi imperii. 1831-1917*, în Rossiiskaia Akademia Nauk, *Poliiaki i russkie v glazah drug druga*, Moskva, Indrik, 2000, p. 107-116.

Idem, *The "Great Circle" of Interior Russia: Representations of the Imperial Center in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, în Jane Burbank, Mark von Hagen, Anatolyi Remnev (eds.), *Russian Empire. Space, People, Power, 1700 – 1930*, Bloomington - Indianapolis, Indiana University Press, 2007, p. 67-93.

Habermas, Jurgen, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, traducere din limba germană de Thomas Burger, Cambridge, 1989.

Hacking, Ian, *The Taming of Chance*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

Hahn, Hubertus J., *Politics at the Margins and the Margins of Politics in Imperial Russia*, în „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History”, vol. 14, nr. 1, 2013, p. 101-116.

Halippa, I.N., *Osnovnâe istoriceskie dannâe o Bessarabii*, în idem (ed.), *Trudî uceonoi bessarabskoi gubernskoi arhivnoi komisii*, t. II, Kişinev, Tipografia F.P. Kaşevskogo, 1902, p. 11-109.

Headrick, Daniel R., *When Information Came of Age: Technologies of Knowledge in the Age of Reason and Revolution, 1700-1850*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2000.

Hevia, James, *The Imperial Security State: British Colonial Knowledge and Empire-Building in Asia*, Cambridge University Press, Edinburgh, 2012.

Iablocikov, M., *Istoria dvorianskogo sosloviia v Rossii*, Sankt-Petersburg, Tipografiia A.M. Kotomina, 1876.

Ivanov, Leonte, *The Basarabian Letters of Ivan Aksakov*, în „Romanian Review of Political Sciences and International Relations”, vol. VI, nr. 1, 2009, p. 65-76.

Jersild, Austin Lee, *Ethnic Modernity and the Russian Empire: Russian Ethnographers and Caucasian Mountaineers*, în „Nationalities Papers”, vol. 24, nr. 4, 1996, p. 641-648.

Idem, Neli Melkadze, *The Dilemmas of Enlightenment in the Eastern Borderlands: The Theater and Library in Tbilisi*, în „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History”, III(2002), nr. 1, p. 27-49.

Idem, *Orientalism and Empire: North Caucasus Mountain People and the Georgian Frontier, 1845-1917*, Montreal și London, McGill-Queen's Press, 2002.

Jewsbury, George F., *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*, traducere de Alina Pelea, Iași, Polirom, 2003.

Jones, Stephen F., *Russian Imperial Administration and the Georgian Nobility*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 65, nr. 1, 1987, p. 53-76.

Kappeler, Andreas, *Тентр i elitî periferii v Gabsburskoi, Rossiiskoi i Osmanskoi Imperiiiah (1700-1918 gg.)*, în „AbImperio”, nr. 2, 2007, p. 17-58.

King, Charles, *The Ghost of Freedom: A History of the Caucasus*, New York&Oxford, Oxford University Press, 2008.

Knight, Nathaniel, *Grigor'ev in Orenburg, 1851-1862: Russian Orientalism in the Service of Empire?*, în „Slavic Review”, vol. 59, 2000, nr. 1, p. 74-100.

Idem, *Nauka, imperia i narodnost': Etnografia v Russkom Geograficeskom obschestve, 1845-1855*, în Paul Werth, P. Kabytov, A. Miller (eds.), *Rossiiskaia imperia v zarubejnoi istoriografii*, Moskva, Novoe izdatelstvo, 2005, p. 155-198.

Idem, *Science, Empire, and Nationality: Ethnography in the Russian Geographical Society, 1845-1855*, în Jane Burbank, D.L. Ransel (eds.), *Russian Empire: Space, People, Power, 1700-1930*, Bloomington, Indiana, Indiana University Press, 1998, p. 108-142.

Korf, S.A., *Administrativnaia iustiția v Rossii*, t. I, *Ocerk istoriceskogo razvitiia vlasti nadzora i administrativnoi iustiții v Rossii*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Trenke i Fiusno, 1910.

Krivopalov, A., *Feldmarșal I. F. Paskevici i ruskaia strateghia v 1848-1856 gg.*, teză de doctorat susținută în 2013, coordonator științific M. Șevcenko, Universitatea de Stat din Moscova „M. V. Lomonosov”.

Krupenski, A.N., *Kratkii ocerk o bessarabskom dvorianstve, 1812-1912. K stoletnemu iubileiiu Bessarabii*, Sankt-Petersburg, 1912.

LeDonne, John P., *Absolutism and Rulling Class. The Formation of the Russian Political Order. 1700-1825*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991.

Idem, *Frontier Governors General 1772-1825: II. The Southern Frontier*, în „Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas”, S.n., vol. 48, nr. 2, 2000, p. 161-183.

Idem, *Ruling Families in the Russian Political Order, 1689-1825: I. The Petrine Leadership, 1689-1725; II. The Ruling Families, 1725-1825*, în „Cahiers du monde russe et soviétique”, vol. 28, nr. 3-4, 1987, p. 233-322.

Idem, *The Administration of Military Justice under Nicholas I*, în „Cahiers du monde russe et soviétique”, vol. 13, nr.2, 1972, p. 180-191.

Idem, *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650 – 1831*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2004.

Levșin, A. I., *Progulki russkogo v Pompei*, Sankt-Petersburg, Tipografiia N.P. Bocharova, 1843.

Lincoln, William Bruce, *In the Vanguard of Reform. Russia's Enlightened Bureaucrats*, DeKalb, Northern Illinois University Press, 1982.

Idem, *N.A. Miliutin and the St. Petersburg Municipal Act of 1846: A Study in Reform under Nicholas I*, în „Slavic Review”, vol. 33. Nr. 1, 1974, p. 55-68.

Idem, *Russia's "Enlightened" Bureaucrats and the Problem of State Reform. 1848-1856*, în „Cahiers du Monde Russe et Sovietique”, vol. 12, nr. 4, 1971, p. 410-421.

Idem, *The Ministers of Nicholas I: A Brief Inquiry into Their Backgrounds and Service Careers*, în „Russian Review”, XXXIV (1975), nr. 3, p. 308-323.

Liubichankovski, Sergei, Paul Werth, *Local Administration in and After the Reform Era: Mechanisms of Authority and Their Efficacy in Russia*, în „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History”, vol. 13, nr. 4, 2012, p. 861-875.

Lukianet, O. S., *Russkie issledovateli i moldavskaia etnograficeskaia nauka v XIX-naciale XX v.*, Kişinev, Ştiinţa, 1986.

Malia, Martin, *Russia under Western Eyes: from the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*, Cambridge și London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1999.

Markevici, A., *A. A. Skalikovski*, în „Zapiski Odesskogo Obşestva Istorii i Drevnostei”, vol. 22, nr. 4, Odessa, 1900, p. 23-42.

Marshall, Alex, *The Russian General Staff and Asia, 1800 – 1917*, London, Routledge, 2006.

Martin, Alexander, *History, Memory, and the Modernization of 19th-Century Urban Russia*, în „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History”, vol. 11, nr. 4, 2010, p. 837-870.

Idem, *Prosveşenâi metropolis: sozidanie imperskoi Mosvî, 1762-1855*, Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2017.

Matsuzato, Kimitaka, *Gheneral – gubernatorstva v Rossiiskoi Imperii: ot etniceskogo k prostranstvennomu podhodu*, în I. V. Gerasimov, S. V. Glebov, A. P. Kaplunovski (ed.), *Novaia imperskaia istoria postsovetskogo prostranstva*, Kazan, Ţentr Issledovanii Naţionalizma i Imperii, 2004, p. 427-458.

Medvedev, I. P., „*Russkii Armenopol' i ego kritika v zapiske bessarabskogo jurista Ivana Tanskogo*”, în Idem, *Pravovaia kulitura Vizantiiskoi Imperii*, Sankt-Petersburg, Aleteia, 2001, p. 193-203.

Merriman, John, *Police Stories: Building the French State, 1815-1851*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2006.

Mikeșin, M. I., *Dvorianstvo: ot istorii k metafiziki*, Sankt-Petersburg, Sankt-Petersburgskii Ţentr istorii idei, 2015.

Idem, *Britain and Russia: The Transfer of Ideas Brotherly Supervised*, comunicare susținută la conferința ISECS, Rotterdam, 2015.

Miliukov, P., *Glavnâia teceniia russkoi istoriceskoi mâsli*, ed. a 3-a, Sankt-Petersburg, Izdaniie M.V. Averianova, 1913.

Miller, Alexei, *The Romanov Empire and the Russian Nation*, în Stefan Berger, Idem (eds.), *Nationalizing Empires*, Budapest-New York, CEU Press, 2015, p. 309-368.

Idem, *Natsiia, Narod, Narodnost` in Russia in the 19th Century: Some Introductory Remarks to the History of Concepts*, în „Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas”, seria nouă, vol. 56, nr. 3, 2008, p. 379-390.

Ministerstvo Narodnogo Prosveșenia, *Desiatiletie Ministerstva Narodnogo Prosveșeniia, 1833-1843*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Imperatorskoi Akademii Nauk, 1864.

Mironov, Boris, *Bureaucratic- or Self-Government: The Early Nineteenth Century Russian City*, în „Slavic Review”, vol. 52, nr. 2, 1993, p. 233-255.

Moldovanu, Dumitru, *Haiducul Tobultoc*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1989.

Moraru, Anton, *Ohranka Rusiei țariste în Basarabia*, în „Literatura și Arta”, Chișinău, nr. 26 din 22 martie 2012, p. 3.

Moroșan, V. V., *Popâtki sozdaniia istoriceskogo arhiva v Odesse A.A. Skalikovskim. Vtoraia polovina XIX v.*, în „Vestnik arhivista” nr. 1, 2013, p. 19-33.

Idem, *Organizația dvorianskogo obșcestva v Bessarabskoi oblasti v 1812-1823 gg.*, în „Trudî istoriceskogo fakuliteta SPbGU”, nr. 19/2014, p. 26-57.

Munaev, V.S., *Deiatelinosti M.S. Voronțova na Kavkaze v 1844-1854 gg.*, în „Voprosî istorii”, nr. 10, 2010, p. 110-118.

Murzakevici, N. N., *Ocerk uspehov Novorosiiskago kraia i Bessarabii v istekșee dvadțatipialetie, t. e. s 1820-go po 1846-i god*, Odessa, Gorodskaiia Tipografiia, 1846.

Idem, *Zapiski N. N. Murzakevicia, 1806 – 1883 gg.*, *Biograficeskii ocherk i primechaniia sostavlennye kn. V.D. Dabija*, în „Russkaia Starina”, vol. LIV, nr. 4, 1887, p. 129-144.

Idem, *Nekrolog. M.M. Kiriakov*, în „Zapiski Odesskogo Obșestva Istorii i Drevnostei”, nr. I, Odessa, 1844, p. 578-582.

Obodovski, Alexandr, *Teoriia statistiki v nastoiiašem sostoianii, s prisovokupleniem kratkoi istorii statistiki*, Sankt-Petersburg, Tipografia Konrad Wingeber, 1839.

Pavlišev, Lev, *Moi diadia Puşkin – Iz semeinoi hroniki*, Moskva, Algoritm, 2012.

Pavlišev, N. I., *Istoriceskii atlas Rossii*, p. I, *Obzor istoricheskikh kart, letopisi i rodoslovnâia rospisi*, Vilna, Tipografiia Okrujnogo Ştaba, 1873.

Perţik, E., *K. I. Arseniev i ego raboty po raionirovaniuu Rossii*, Moskva, GIGZ – Gosudarstvennoe izdatelstvo geograficeskoi literatury, 1960.

Petronis, Vytautas, *Pinge, Divide et Impera: Vzaimovliianie etniceskoi kartografii i natsionalnoi politiki pozdneimperskoi Rossii (vtoraia polovina XIX veka)*, în Martin Aust, Ricarda Vulpius, Alexei Miller (eds.), *Imperium inter pares: Rol transferov v istorii Rossiiskoi Imperii [1700-1917]*, Moskva, Novoe Litaturnoe Obozrenie, 2010, p. 308-329.

Pintner, Walter M., *The Evolution of Civil Officialdom, 1755-1855*, în Idem, Don Karl Rowney (eds.), *Russian Officialdom: The Bureaucratization of Russian Society from the Seventeenth to Twentieth Century*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1980, p. 190-226.

Idem, *The Russian Higher Civil Service on the Eve of the „Great Reforms”*, în „Journal of Social History”, vol. 8, nr. 3, 1975, p. 55-68.

Pipes, Richard, *Russia under the Old Regime*, New York, Charles Scribner’s Sons, 1974.

Polievktov, M., *Nikolai I. Biografia i ţarstvovania*, Moskva, Izdatelstvo M. i S. Sabaşnicova, 1918.

Presniakov, A., *Nikolai I: apoghei samoderjavia*, ediţia a doua, Izdatelstvo „Kniga”, Moskva, 1990.

Puşkin, A. S., *Voronţovu*, în M. Gorki, ed., *Puşkin A. S. Sobranie socinenii*, t. II, Moskva, Gosizdatelstvo hudojestvennoi literaturî, 1959.

Raeff, Marc, *Michael Speransky: Statesman of Imperial Russia, 1772-1839*, Hague, Martinus Nijhoff, 1969.

Idem, *The Bureucratic Phenomena of Imperial Russia, 1700-1905*, în „The American Historical Review”, vol. 84, nr. 2, p. 399-411.

Idem, *The Well-Ordered Police State and Development of Modernity in Seventeenth- and Eighteenth-Century Europe: An Attempt at a Comparative Approach*, în „American Historical Review”, vol. 80, nr. 5, 1975, p. 1221-1243.

Reitblat, A.I., *Faddei Bulgarin: ideolog, jurnalist, konsultant sekretnoi poliții: Statii i materialī*, Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2016.

Rhineland, L. Hamilton, *The Creation of Caucasian Viceregency*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 59, nr. 1, 1981, p. 15-40.

Rich, David, *Imperialism, Reform and Strategy: Russian Military Statistics, 1840-1880*, în „Slavonic and East European Review”, vol. 74, nr. 4, 1996, p. 621-639.

Rieber, Alfred J., *The Sedimentary Society*, in Edith W. Clowes, Samuel D. Kassow, James L. West (eds.), *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*, Princeton University Press, Princeton, 1991, p. 343-371.

Romanovici-Slavatinski, A., *Dvorianstvo v Rossii ot naciála XVIII veka do otmenī krepostnogo prava*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Ministerstva Vnutrennih Del, 1870.

Ross, Richard S., *Contagion in Prussia, 1831: The Cholera Epidemic and the Threat of the Polish Uprising*, Jefferson, McFarland et Company, 2015.

Rosstat, *Istoriia rossiiskoi gosudarstvennoi statistiki: 1811-2011*, Moskva, IITS „Statistika Rossii”, 2013.

Rujițkaia, I.V., *Prosveščennaia biurokratiia (1800-1860-e gg.)*, Moskva, Institut Rossiiskoi istorii RAN, 2009.

Ryavec, Karl W., *Russian Bureaucracy: Power and Pathology*, Lanham, New York, Rowman&Littlefield Publishers, 2003.

Salzman, Rachel S., *Inadvertent Educators: Russian Society and Educational Reform during the Reign of Nicholas I*, teză de doctorat coordonată de Benjamin Nathans, susținută la Universitatea Pennsylvania, 2006.

Schattenberg, Susanne, *Max Weber in the Provinces: Measuring Imperial Russia by Modern Standards*, în *Kritika*, vol. 13, nr. 4, 2012, p. 889-902.

Schrader, Abby M., *Branding the Exile as 'Other': Corporal Punishment and the Construction of Boundaries in Mid-Nineteenth-Century Russia*, în David L. Hoffmann, Yanni Kotsonis (eds.), *Russian Modernity: Politics, Knowledge, Practices*, Houndsmills, Macmillan, 2000, p. 19-40.

Sdvizkov, D. A., *Izobretenie XIX veka. Vremia kak soșial'naia identic'nost'*, în *Izobretenie veka: Problemī i modeli vremeni v Rossii i Evrope XIX stoletia*, E. A. Vișlenkova, Idem (eds.), Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2013, p. 15-39.

Seegel, Steven, *Mapping Europe's Borderlands: Russian Cartography in the Age of Empire*, Chicago, University of Chicago Press, 2012.

Sidorov, A. A., *Russkie i russkaia jizni v Varšave (1815-1895). Istoriceskii ocerk*, vol. II, Varšava, Tipografiia Gubernskogo Pravleniia, 1899.

Skalkovskii, A., *Hronologiceskoe obozrenie istorii Novorossiiskogo kraia. 1730 – 1823*, vol. I, 1730 – 1796, Odessa, Gorodskaia Tipografiia, 1836.

Idem, *Istoriceskoe vvedenie v statisticeskoe opisanie Bessarabskoi oblasti*, în „Jurnal MVD”, vol. 2 (1846), p. I, p. 167-198.

Idem, *Sravnitelinâi vzgliad na Ociakovskuiu oblasti v 1790 i 1840 godah*, Odessa, Gorodskaia Tipografiia, 1842.

Idem, *Izustnâe predaniia o Novorossiiskom krae*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Imperatorskoi Akademii Nauk, 1838.

Smith-Peter, Susan, *Defining the Russian People: Konstantin Arsen'ev and Russian Statistics before 1861*, în „History of Science”, XLV, 2007, nr. 1, p. 47-64.

Squire, P.S., *The Third Department. The Establishment and Practices of the political police in the Russia of Nicholas I*, Cambridge, Cambridge University Press, 1968.

Sunderland, Willard, *An Empire of Peasants: Empire-Building, Interethnic Interaction, and Ethnic Stereotyping in the Rural World of the Russian Empire, 1800-1850s*, în Jane Burbank, David L. Ransel (eds.), *Imperial Russia: new histories for the Empire*, Bloomington, Indiana University Press, 1998, p. 174-198.

Idem, *Taming the Wild Field: Colonization and Empire on the Russian Steppe*, Ithaca - London: Cornell University Press, 2004.

Idem, *The Ministry of Asiatic Russia: The Colonial Office That Never Was but Might Have Been*, în „Slavic Review”, vol. 69 (2010), nr. 1, p. 120-150.

Suny, Ronald, *The Empire Strikes Out: Imperial Russia, „National Identity”, and Theories of Empire*, în Terry Martin, Idem (ed.), *A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*, Oxford-New York, Oxford University Press, 2001, p.23-66.

Șandra, V., *Kanțelaria novorossiiskogo i bessarabskogo ghegeneral-gubernatora (1822-1874): struktura, osobii sklad, arhiv*, în „Arhiv Ukraini”, anul III (XXXIV), nr. 3 (246), 2001, p. 39-64.

Șevcenko, M. M., *Koneț odnogo Velichiia. Vlasti, obrazovanie i peciatnoe slovo v Imperatorskoi Rossii na poroge Osvoboditelinâh reform*, Moskva, Tri Kvadrata, 2003.

Șimukenus, M. V., *Moghilevskie gubernatorî. 1772-1917 gg.*, în „Arhivarius”, nr. 3, Minsk, 2008, p. 212-221.

Șipov, S. P., *O sușestve poliskih volnenii*, Moskva, f.e., 1862.

Idem, *Vzgliiad na istoriiu Zapadnoi Rusi*, Sankt-Petersburg, Tipografiia 2-go Otdeleniia Sobstvennoi E. I. V. Kanțeliarii, 1848.

Șkerin, Vladimir, „*Revolitziia na poroge Rossii...*” *Idefiks imperatora*, în „Rodina”, XXII (2013), nr. 3, p. 53-57.

Tadmor, Naomi, *Family and Friends in Eigtheenth-Century England: Household, Kinship, and Patronage*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

Tagirova, Nailya, *Mapping the Empire's Economic Regions from the Nineteenth to the Early Twentieth Century*, în Jane Burbank, Mark von Hagen, Anatolyi Remnev (eds.), *Russian Empire: Space, People, Power, 1700-1930*, Bloomington, Indiana, Indiana University Press, 2007, p. 125-138.

Taki, Victor, *Between Polizeistaat and Cordon Sanitaire: Epidemics and Police Reform during the Russian Occupation of Moldavia and Wallachia, 1828-1834*, în „AbImperio”, nr. 4, 2008, p. 75-112.

Idem, *From Partisan War to the Ethnography of European Turkey: the Balkan Career of Ivan Liprandi, 1790-1880*, în „Canadian Slavonic Papers”, vol. 58, nr. 3, 2016, p. 257-285.

Idem, *Russia on the Danube: Imperial Expansion and Political Reform in Moldavia and Wallachia, 1812-1834*, teză de doctorat susținută la Universitatea Central Europeană, Budapesta, 2007.

Tatsumi, Yukiko, *Russian Critics and Obschestvennost', 1840-1890: The Case of Vladimir Stasov*, în Yasuhiro Matsui, *Obschestvennost' and Civic Agency in Late Imperial and Soviet Russia*, Houndmills, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015, p. 16-33.

Thaden, Edward, *Russia's Western Borderlands, 1710-1870*, Princeton, Princeton University Press, 1984.

Ustrialov, N. G., *O sisteme pragmaticskei russkoi istorii*, teză de doctorat susținută la Universitatea din Sankt – Petersburg, 1836.

Varta, Tatiana, *Tendințe de rusificare a Eparhiei Chișinăului și Hotinului și rezistența față de atare politici în timpul arhipăstoriei lui Dimitrie Sulima și Irinarh Popov (1821-1858)*, în „Promemoria”, vol. I, nr. 1-2, 2011, p. 82-103.

Velychenko, Stephen, *Identities, Loyalties and Service in Imperial Russia: Who Administered the Borderlands?*, în „Russian Review”, volum 54, nr. 2, 1995, p. 188-208.

Idem, *Local Officialdom and National Movements in Imperial Russia: Administrative Shortcomings and Under-government*, în John Morrison (ed.), *Ethnic and National Issues in Russian and East European History*, Houndmills, Basingstoke, Macmillan Press, 2000, p. 74-85.

Wakefield, Andre, *The Disordered Police State: German Cameralism as Science and Practice*, Chicago - London, The University of Chicago Press, 2009.

Wandycz, Piotr S., *The Lands of Partitioned Poland, 1795-1918*, Seattle, University of Washington Press, 1993.

Werth, Paul, *From Resistance to Subversion: Imperial Power, Indigenous Opposition, and Their Entanglement*, în „Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History”, vol. 1, nr. 1, 2000, p. 21-43.

Whittaker, Cynthia, *Graf Serghei Semenovich Uvarov i ego vremia*, trad. de N. L. Lujetkaia, Sankt-Petersburg, Akademiceskii proekt, 1999.

Wolff, Larry, *Inventing Galicia: Messianic Josephinism and the Recasting of Partitioned Poland*, în „Slavic Review”, vol. 63, nr. 4, 2004, p. 818-840.

Idem, *Izobretaia Vostocinuiu Evropu: karta țivilizații v soznanii epohi Prosveșcenia*, traducere din limba engleză de I. Fediukin, Moskva, Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2003.

Idem, *The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture*, Stanford, Stanford University Press, 2010.

Woolf, Stuart, *Napoleon's Integration of Europe*, London, Routledge, 1991.

Wortman, Richard S., *Scenarios of Power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy (Ștenarii vlasti. Mifî i țeremonii russkoi monarhii)*, vol. I, *From Peter the Great to the Death of Nicholas I (Ot Petra Velikogo dosmertî Nikolaia I)*, traducere din engleză de S. V. Jitomirskiaia, Moskva, Editura OGI, 2002.

Idem, *The Development of a Russian Legal Consciousness*, Chicago și London, The University of Chicago Press, 1976.

Yoko, Aoshima, *Professionals or Bureaucrats? Pedagogues and the State during Russia's Great Reforms*, în „Acta Slavica Iaponica”, nr. 25, 2008, p. 89-111.

Zaharova, Oxana, *Gheneral-feldmarșal Svetleișii Kniazi M.S. Voronțov*, Moskva, Tentrpoligraf, 2001.

Eadem, *Jizni i deiatelinosti grafa S. R. Voronțova. Iz istorii rossiisko – britanskikh otnoșenii*, Moskva, Tentrpoligraf, 2013

Zavileiskii, M.D., *Statistika Ţarstva Polskogo*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Shtaba Voenna Uchebnâh Zavedenii, 1842.

Zenkovski, S.A., *Russkoe staroobriadcestvo*, Moskva, Kvadriga, 2009.

Zorin, Andrei, *Kormia dvuglavogo orla...Literatura i gosudarstvennaia ideologhia v Rossii v poslednei treti XVIII-pervoi treti XIX veka*, Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2001.

Zverev, Stepan (ed.), *I. S. Aksakov. Zapiska „O bessarabskikh raskolnikah”*, în P. Bartnev (ed.), „Russkii Arkhiv”, vol. III, nr. 11, 1888, p. 435-439.

E. Lucrări speciale

Anucin, E. N., *Istoriceskii obzor razvitiia administrativno-politeiskih ucirejdenii v Rossii, s Uihrejdenya o guberniiah 1775 g. do poslednego vremeni*, Sankt-Petersburg, Tipografiia Ministerstva Vnutrennih Del, 1872.

Berger, Stefan, Alexey Miller, *Nation-Buiding and Regional Integration, c. 1800-1914: the Role of Empires*, în „European Review of History”, vol. 15, nr. 3, 2008, p. 317-330.

Bitis, Alexander, *The Russian Army and the Eastern Question, 1821 – 1834*, Teză de doctorat, The London School of Economics and Political Science, 2000.

Cușco, Andrei, *Estate Interest vs. State Service: the (Un)easy Integration of the Bessarabian Nobility into the Russian System*, în „European Review of History”, vol. 16, nr. 1, 2009, p. 15-32.

Idem, Victor Taki, Oleg Grom, *Bessarabia v sostave Rossiiskoi Imperii (1812-1917)*, Moskva, Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2012.

Etkind, Alexander, *Vnutrenniaia kolonizațiia. Imperskii opât Rossii*, traducere din engleză de V. Makarova, Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2013.

Gherasim, Cristina, *Unele considerații privind schimbările în mentalitatea elitei nobiliare din Basarabia în anii '30 - '40 ai secolului al XIX-lea*, în „Tyragetia”, anul XX, vol. III, nr. 2, Chișinău, 2011, p. 215-222.

Gorizontov, Leonid, *In Search of Internal Balance: Debate on Changes in the Territorial-Administrative Division of the Russian Empire in the 1830s and 1840s*, în Slavic Research Centre, *Imperiology: From Empirical Knowledge to Discussing the Russian Empire*, Sapporo, Hokkaido University, 2007, p. 179-198.

Marsden, Thomas, *The Crisis of Religious Toleration in Imperial Russia. Bibikov's System for the Old Believers*, Oxford și New York, Oxford University Press, 2015.

O'Neill, Kelly, *Rethinking Elite Integration: The Crimean Murzas and the Evolution of Russian Nobility*, în „Cahiers du monde russe”, vol. 51, nr. 2-3, p. 397-417.

Orlovsky, Daniel T., *The Limits of Reform: The Ministry of Internal Affairs in Imperial Russia, 1802-1881*, Cambridge - London, Harvard University Press, 1982.

Poștarencu, Dinu, *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*, Chișinău, CEP USM, 2012.

Rhineland, Anthony L., *Prince Michael Vorontsov: Viceroy to the Tsar*, Montreal, McGill University Press, 1990.

Smith-Peter, Susan, *Defining the Russian People: K. Arsen'ev and Russian Statistics before 1861*, în „History of Science”, vol. 45, nr. 1, 2007, p. 47-64.

Eadem, *The Russian Provincial Newspaper and Its Public, 1788-1864*, în „The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies”, nr. 1908, 2008, p. 1-60.

Starr, Frederick, *Decentralization and Self-Government in Russia, 1830-1870*, Princeton, Princeton University Press, 1972.